

Stanislav Nauš, *Neogotická přestavba zámku Hluboká. Příspěvek o architektuře historismu v jižních Čechách* (bakalářská práce), ÚEDU FF JU, České Budějovice 2016. Oponentský posudek

Vystudovaný historik Stanislav Nauš si ke své absolventské práci z dějin umění vybral zámek ve Hluboké nad Vltavou. Správně rozeznal, že objekt, který máme denně na očích a ročně jej navštívuje na čtvrt milionu turistů, stále nabízí badatelské možnosti. Naušovým hlavním cílem bylo „prokázat, že ke slovu přišla také inspirace středoevropskou soudobou architekturou“ (3).

Práce je členěna tradičně. Na úvodní anekdotickou ouverturu navazuje hodnocení pramenů a literatury, medailony stavebníka a jeho architektů, formální analýza hlubockého zámku a pokus o jeho zařazení do souvislostí středoevropské historizující architektury. V závěru se Nauš zamýšlí nad memoriální funkcí objektu a naznačuje další možné směry bádání. Práci doplňují obrazové přílohy i obligátní soupisy literatury a pramenů. Na úvod Nauš zařadil působivou vizi návštěvy korunního prince Rudolfa, která v červnu 1871 symbolicky uzavřela přestavbu hlubockého zámku. Již na tomto místě je patrný jistý problém celého textu: snad by bylo možné označit jej za určitou ahistoričnost, snahu o psychologickou drobnokresbu dějinných aktérů i tam, kde pro vzhled do jejich vnitřních pochodů postrádáme prameny. Nauš si je vědom toho, že se ve svém popisu návštěvy dopouští licencí (naznačují to opatrné formulace i kurzívní řez písma). Přesto po mém soudu jde v popisu možných duchovních hnutí následníka dál, než je pro absolventskou práci z dějin umění vhodné. Stačilo by přitom, aby nahlédl do snadno dostupných dobových pramenů – na jejich základě by mohl událost konkrétněji popsat a věrohodněji interpretovat.¹

V další části práce Nauš prokazuje dobrou obeznámenost s literaturou vztahující se k historizující architektuře ve střední Evropě. Bylo by však žádoucí, aby reflektoval i klasické práce k historismu anglickému. Jako svého druhu „zkrat“ se jeví využívání popularizujících *Deseti století architektury*, jimž Nauš vytýká absenci poznámkového aparátu – to publikaci určené nejširšímu publiku skutečně vyčítat nelze. Stejně neprávem vytýká archivní rešerši (nikoliv SHP, jak Nauš uvádí) Pavla Zahradníka absenci práce s plány. Nauš navíc opomíjí část bádání o Schwarzenbercích, za jehož základní kámen pokládá Gažiho „*stále nepřekonatelný*“ (13) sborník z roku 2008 (pomiňme, že již dnes je řada poznatků ze sborníku antikvována): ignoruje základní práce k dějinám rodu od Adolfa Bergera a Karla VI. Schwarzenberga. Kromě kvalifikačních prací z Jihočeské univerzity mohl věnovat pozornost i pracím na jiných univerzitách. Neměl se soustředit přitom soustředit jen na práce studentů, ale také na studie zkušenějších historiků. Opominutí Rostislava Smiška v úvodním přehledu literatury je pochopitelné, přeci jen se Smíšek zabývá výrazně starším obdobím (Nauš jej jednou cituje, spíše však účelově, než funkčně, s. 19). Není mi však jané, proč Nauš ponechal stranou monografii Václava Grubhoffera o posledních věcech Schwarzenbergů.² Grubhoffery poznatky by Naušovi pomohly ukotvit výklad o schwarzenberské paměti a kultu zesnulých (jehož se Nauš dotýká ve vztahu k třeboňské hrobce) na pevnější půdě. Cenný srovnávací materiál by autorovi poskytl také texty Zdeňka Bezečného – jeho výzkumy by upevnily Naušovy obecně znějící teze o legitimizačních strategiích šlechty v 19. století (26, 58).³ Podobně by pro autora bylo vhodné ve výkladech o hospodaření Jana Adolfa II. přihlédnout k výzkumům Raimunda Paleczka.⁴ Mrzí mě také, že musím pana Nauše usvědčit ze samoúčelného citování literatury, kterou prokazatelně neměl v ruce: jinak by významného církevního historika Cölestina Wolfsgrubera (1848-1924) nemohl opakovaně přejmenovat na „*Conrada Wolfsburgera*“ (19, 62), z jeho třísvazkové monografie o kardinálu Schwarzenbergovi nadto Nauš uvádí jen první díl.⁵ Takový „name-dropping“ a pokus o „ohromení“ čtenáře dohledáním literatury ke každému zmíněnému tématu za každou cenu lze pokládat téměř za pseudovědecký přístup, snad vedený snahou o prezentování vlastní erudovanosti. Naopak ocenit lze práci s prameny. Nauš se opírá především o soubor dobové plánové dokumentace, sondy do spisového materiálu musely být vzhledem k rozsahu dochované agendy nutně selektivní. Připomíná také význam vzorníkové literatury ve schwarzenberské knihovně, k závěrům starší literatury v tomto ohledu nic bližšího nedodává.

¹ Památní kniha obce Hluboké, 1840–1896, SOKA České Budějovice, AM Hluboká/Vlt, bez inv. č. (online: digi.ceskearchivy.cz, přístup 18. května 2016), zápisy z let 1847 a 1871.

² Václav Grubhoffer, *Pod závojem smrti. Poslední věci Schwarzenbergů v letech 1732–1914*, České Budějovice 2013.

³ Zdeněk Bezečný, *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*, České Budějovice 2005. – Idem, Schwarzenbergové a jejich Orlík v 19. století, *JSH LXVIII*, 1999, s. 129–145.

⁴ Raimund Paleczek, *Die Modernisierung des Großgrundbesitzes des Fürsten Johann Adolph II. zu Schwarzenberg. Beispiel einer deutsch-tschechischen Symbiose im Neoabsolutismus 1848-1860*, Marburg 2009.

⁵ Cölestin Wolfsgruber, *Fridrich Kardinal Schwarzenberg I-III*, Wien 1906-1917.

Z textu přímo číší osobní zaujetí autora tématem. O to víc lze litovat, že na řadu nastolených otázek neodpověděl zcela přesvědčivě a další nabízející se otázky si vůbec nekladl. Jak poukázal již J. Vybíral (a jak si Nauš dobře uvědomuje), klíčové pro pochopení hlubocké přestavby je školení a předchozí zkušenosti Franze Beera. Očekával bych, že po této stopě S. Nauš půjde mnohem důsledněji, než učinil – nakonec se spokojil pouze s podrobnějším rozбором zámku v Rusovcích a srovnání s Hrádkem u Nechanic, na jehož význam upozornil už Vybíral. Žádoucí by bylo analyzovat vliv, který na Beera měl jeho vídeňský učitel Nobile – ze srovnání s jeho stavbami by jasněji vyplynula specifika Beerova rukopisu.

Podobně Nauš opomíjí Wilhelma Newenhorsta, jehož role pro hlubockou stavbu byla neméně důležitá, než Beerova a Deworezkého. Těšil jsem se na poznání podrobnějšího rozboru Newenhorstova podílu, což lze na základě formální analýzy a rozboru dochované plánové dokumentace snadno provést, případně na rozbor důvodů, proč byl místo Newenhorsta (člena Schwarzenbergova doprovodu při druhé anglické cestě!) pro vedení stavby zvolen Beer. Pro S. Nauše však Newenhorst zůstával v pozadí. Ještě jednou přitom podtrhuji Vybíralův poznatek o Newenhorstových tvůrčích ambicích (Vybíral 1999, s. 83). Očekával jsem rozbor Newenhorstova grafického sborníku a výzkum jeho možného odrazu v hlubocké realizaci, což je klíčový deziderát bádání.⁶

Mírně matoucí je záběr práce. Autor se pochopitelně zaměřuje především na zámeckou budovu. Částečně se však věnuje i objektům v předzámčí (Štekl) a v městečku (kostel sv. Jana Nepomuckého). Logičtější by byl soustavnější přístup: buď se zaměřit výhradně na zámek (což by v rozsahu BP bylo přiměřené), nebo se naopak věnovat celému souboru schwarzenberských stavebních aktivit v lokalitě včetně parkových a krajinných úprav (což by nejspíš odpovídalo ambicím autora). Zvolené řešení, kdy se Nauš nezabývá jízdárnou a parkem, ale podrobně se věnuje Šteklu, působí polovičatě. Neorganické je i zařazení statě o domanínské hrobce. Logika výkladu také trpí v pasážích věnovaných kněžně Eleonoře. Na jednu stranu Nauš kritizuje tezi o iniciační roli kněžny při přestavbě, jež podle něj pochází ze „*starší, nepříliš odborné literatury*“ (15). V dalším textu však klíšé opakuje (k přestavbě Eleonora „*svého manžela, střízlivě uvažujícího, přemluvila*“, 21) – jak to tedy s vlivem kněžny na stavbu bylo a v čem se liší Naušovy interpretace od starších závěrů Vybírala? Je škoda, že autor důsledněji neprozkoumal vztah stavebníka k záměřům jeho předchůdce – víme, že již kníže Josef II. ze Schwarzenbergu připravoval rozsáhlou přestavbu hlubockého zámeckého komplexu. Právě srovnání obou přístupů mohlo ukázat na slohový předěl na přelomu 30. a 40. let. Zároveň by Nauš poukázáním na starší záměr přestavby zasadil hlubockou stavbu do „*vertikálních*“ (diachronních) souvislostí v čase a v kontextu rodového mecenátu. Oproti tomu se soustředí na kontext „*horizontální*“ (synchronní), v současném středoevropském prostoru. Přiznám se, že mě autorovy teze zcela nepřesvědčily. Hovoří o „*inspiračních zdrojích*“ hlubocké přestavby (48), shromážděné středoevropské příklady však jsou analogiemi. Nejsem si jist, zda podobnost konkrétních forem či dílčích prostorových řešení, kterou Nauš shledává na řadě příkladů, svědčí o příbuznosti jednotlivých objektů, nebo spíš o odvolávání se na společné dobové oblíbené vzory. Nauš si to – ku prospěchu věci – dobře uvědomuje a své teze formuluje přiměřeně opatrně. Opět zamrzí, že se nepokusil o konkrétní analýzu vztahu Hluboké k Nashovu sborníku a spokojil se s opakováním již vyprázdněného tvrzení o jejich vlivu na Jana Adolfa II. a Eleonoru (44) – jediný poukaz na Nashe ve vztahu k výzdobě hlubockého zámeckého nádvoří jelením paroží není bez obrazové dokumentace přesvědčivý, výzdoba paroží patřila k obligátní výbavě zámků.

Stanislav Nauš se nevyhnul ani několika faktografickým omylům. U školeného historika zaráží, že o Petru Steffensovi (mimochodem majiteli slévárenské továrny, nikoliv jen kováři, jak Nauš opakovaně uvádí) mluví jako o schwarzenberském poddaném (44), a to v roce 1867, kdy již bylo poddanství 19 let zrušeno! Svěcení nepomucenského kostela v Hluboké nezůstalo v literatuře „*bez ohlasu*“ (všimá si jej již Vybíral, podobně Martin Gaži ve své studii o schwarzenberské zbožnosti v citovaném sborníku), i když lze souhlasit s tím, že „*čeká na badatelské zpracování*“ (23). O autorově způsobu práce s literaturou svědčí nepřesná citace J. Vybírala – ten uvádí jen možnost návštěvy Jana Adolfa II. v Rusovcích (Vybíral 1999, 34), Nauš nepřesně (nebo bez odkazu na další zdroje) tvrdí, že Schwarzenberg v Rusovcích byl (29). U absolventa dějin umění překvapí terminologická nepřesnost, když místo obvyklého termínu půdorys uvádí fakticky správné, ale terminologicky nevhodné „*horizontální řez*“ (23, v příloze III/19 a III/20 navíc mylně jako „*řez*“).

V několika případech také nelze souhlasit s Naušovými interpretacemi. Opravdu byl Deworezky „*geniálním tvůrčím duchem*“ (44)? Nejspíš pod vlivem svého historického školení autor mylně interpretuje buquoyskou úpravu Rožmberka jako „*muzeum, kterým zdůraznili památku svých předchůdců – pánů s erbem červené pětিলisté růže*“ (57) – jakkoliv je rožmberská památka v interiérech hradu Rožmberk připomenuta, rozhodně

⁶ Otázkou Newenhorsta se zevrubně zabývá starší bakalářská práce na podobné téma, kterou Nauš necituje a zřejmě nezná. Srov. Filip Binder, *Zámek Hluboká v 19. století a Jan Adolf ze Schwarzenberga* (bakalářská práce), Ústav světových dějin FF UK, Praha 2014.

Jiřímu Janu Jindřichu Buquoyovi nešlo o pokus o připomenutí slávy legendárních zakladatelů sídla, jak Nauš naznačuje, ale o zdůraznění tradic rodu Longueval-Buquoy. Distinkce, kterou Nauš mezi pojetím rožmberských a hlubockých interiérů rozeznává, je jen zdánlivá. Nelze souhlasit ani s autorovým tvrzením, že byla „Schwarzenbergova úcta k rodové tradici a památce místa ... často opomíjena“ (57) – právě ona stála za zřízením muzeálně pojatých interiérů (k nimž navíc Nauš nezná příslušnou literaturu, která právě tyto aspekty zkoumá).⁷ Problémem je také občasně ahistorické projektování současných hodnot do minulosti (57). Vybíralova interpretace rolí Wlasaka a Matuschky na stavbě je správná – Nauš sám uvádí, že Matuschka působil jako „stavební dozorce“, tedy polír, nikoliv vedoucí účtů, jak v polemice s Vybíralem tvrdí (30–31). Nepřesné je také hodnocení vztahu Hrádku u Nechanic a Hluboké. Nauš se domnívá, že „zatím nelze předložit spolehlivé doklady“ pro tvrzení o příbuzném vztahu obou staveb (58). Odpověď nabízí samotné stavby – při důslednějším uplatnění formální analýzy by si Nauš uvědomil, že hlavní průčelí Hluboké obměňuje základní hrádecké schéma centrálního bloku s diagonálně připojenými bočními křídly (sám to ostatně naznačuje, interpretaci však nedotáhne – 27). Jakkoliv je pozoruhodný Naušův postřeh o vztahu Beera k Metternichům a Metternichů k zámku Stolzenfels, autorem navržená možnost pozvání Schwarzenberga při jeho cestě do Pruska na Stolzenfels je nepravděpodobná, už z geografických důvodů (při cestě z Vídně do Berlína či zpět si jen těžko lze udělat odbočku k Rýnu, 52). Samozřejmě má Nauš pravdu, když tvrdí, že „nelze vyloučit“ zprostředkování vzpomínky na Stolzenfels od Metternichů Beerovi a případný vliv přestavby na jeho uvažování, v tomto případě se však pohybuje na samé hraně přípustné spekulace – Naušovo přání bylo možná otcem myšlenky. O určitém nepochopení logiky vzniku pramenů svědčí autorovo přesvědčení o možnosti objasnění Beerových osudů po odchodu ze schwarzenberských služeb na základě schwarzenberských pramenů (58) – proč by v nich měly být zmínky o bývalém zaměstnanci? Nelze souhlasit ani s Naušovým tvrzením o souladu forem nepomucenského kostela a zámku (56) – jak ukázal již Jindřich Vybíral, kostel je rozpačitou ukázkou ohledávání možností uplatnění gotických forem, jež jsou na zámku užity podstatně suverénnějším způsobem. Z formálního hlediska je práce zpracována korektně. Autor sice užívá zvláštní citační úzus prolínající zvyklosti ČČH a Umění, zvolenou podobu citací však uplatňuje důsledně a přehledně. Naušovi musím vytknout, že v textu neodkazuje na vyobrazení – v uměnovědné práci jsou reprodukce nedílnou součástí výkladu, a třeba v pasáži srovnávající jednotlivé plánové varianty je čtenáři velmi znesnadněno sledovat autorovu argumentaci a ověřovat platnost jeho závěrů. Vysoce oceňuji minimální množství překlepů („hlubokou“ místo Hlubokou, 48, „soudové“ místo soudobé, 57) a gramatickou správnost. Mnohoslovný, avšak kultivovaný styl chápu jako odraz autorova historického školení. Přimlouval bych se za omezení schovávání se za er-formu – nadužívání frází jako „Autor pokládá za věrohodné, že návštěva nezůstala bez odezvy“ (48, podobně jinde) opět působí jako pokus o objektivizaci výkladu, který nutně musí být subjektivní. Po mém soudu je mnohem upřímnější – a v důsledku vědecktější – subjektivní podstatu textu přiznat i ve volbě jazykových prostředků a nebát se užívat ich-formu, třeba i jako stylový prostředek pro vtažení čtenáře do vlastní badatelské dílny. Téměř iritující pak mohou být vyprázdňené fráze pokoušející se o charakteristiku protagonistů: Jan Adolf II. ze Schwarzenbergu se do Anglie podruhé vydal „zmoudřelý životem“ (20), „nedočkavě dychtil“ po návštěvě (20), byl „nesmírně milujícím chotěm“ (44) – takové fráze patří spíše do červené knihovny, než do uměnovědné absolventské práce. Zmaten jsem byl trojím užitím smajlíků. V poděkování (5) je jsem schopen respektovat, v závěru (59) však působí vysloveně zmatečně – je účelem smajlíku relativizace řečeného? Má představovat poukaz na nadhled autora? Má-li být užití smajlíku návodem čtenáři, jak chápat text, pak se minul účinkem. I přes tlak nových médií a rychlokomunikace na sociálních sítích se domnívám, že absolventská práce by měla být ve volbě výrazových prostředků konzervativnější. Závěrem je třeba podtrhnout, že Nauš sepsal práci plně vyhovující nárokům kladeným na absolventské práce bakalářského stupně studia. Veškeré připomínky (i rozsah posudku) pouze dokládají, že autor uvažuje v mnoha směrech podnětně. Proto práci doporučuji k obhajobě a vzhledem k uvedeným připomínkám navrhuji hodnocení **velmi dobře**.

České Budějovice, 17. května 2016

PhDr. Jan Ivánega

⁷ Výběrově Kateřina Cichrová, *Vlámské tapiserie na zámcích Hluboká a Český Krumlov*, České Budějovice 2014, s. 269 an.